

BOSHLANG'ICH TA'LIM FANLARINI O'QITILISH JARAYONIDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI ME'ROSIDAN UNUMLI FOYDALANISH

Soliyev Ilhomjon Sobirjonovich,

FDU kafedra mudiri, PhD

soliyevilhom16@gmail.com

Ergasheva Durdona Safarali qizi,

FDU talabasi

durdona0701ergasheva@gmail.com

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol, bilimli inson qilib tarbiyalash vazifasi ko'p jihatdan boshlang'ich sinflarda ta'limni to'g'ri uyushtirish bilan bog'liq. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitishda sharq mutafakkirlari ijodidan unumli foydalanish, ularni o'quvchilar ta'lim-tarbiyasiga ta'siri haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy oзуqа, qabila, o'qish darslari, matn, sezgi organlari;

EFFECTIVE USE OF THE NORM OF EASTERN THINKERS IN THE PROCESS OF TEACHING PRIMARY EDUCATION SUBJECTS

Abstract: The task of educating primary school students as spiritually-morally competent, educated people is largely due to the correct Organization of education in primary classes. This article talks about the effective use of the work of Oriental thinkers in the teaching of primary education subjects, their influence on the education and education of students.

Keywords: spiritual feed, tribe, reading lessons, text, sense organs;

KIRISH

Insoniyat yaratilganidan beri rivojlanishga, yangilikka, o'z ehtiyojlarini qondirishga harakat qilib keladi. U doim ehtiyoj sezadigan omillardan asosiysi "ma'naviy oзуqа"dir. Inson qorni ochganda yegulik qidirgani kabi, miyadagi bo'shliqlarni to'ldirish uchun ham ilm tomon intiladi. Dastlabki davrlarda ta'lim yoshlarga, ota-onalarning yashashi uchun tabiatdan foydalanishi, uy-ro'zg'or ishlarini yuritish, jamiyat va tabiyatga munosabati axloqi, odobi orqali shakllangan bo'lsa, bilimlar hajmi kengaya boshlagan sari, muallimlarga ehtiyoj tug'ila boshlagan. Ma'lum millat, ellat, qabila miqiyosidagi ta'lim-tarbiya qoidalari majmuasi

konsepsiyalarida ko'p hollarda alohida kishilar tomonidan takomillashtirilgan. Shuning uchun ta'lim konsepsiyalarida ma'lum muallifning nomi bilan bog'lanmaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol, ilmi inson qilib tarbiyalash vazifasi ko'p jihatdan boshlang'ich sinflarda ta'limni to'g'ri uyushtirish, xususan, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, ularning nutqini talab darajasida o'stirish bilan o'zaro bog'liq. So'z zahirasi boy o'quvchining fikrlash doirasi keng, ma'naviyati yuksak, o'qish-o'rganishga ishtiyoqi baland bo'lishi tabiiydir. Boshlang'ich sinflardagi o'qish darslari orqali o'quvchilarda savodxonlik sifatleri shakllantiriladi, kitobga bo'lgan muhabbat tuyg'usi uyg'onadi, ularning atrof-muhit haqidagi bilimlari kengaytiriladi, nutq va tafakkuri oshadi. Nutq tarbiyasida "matn" ham markaziy tushuncha hisoblanadi. Zero, umumiy o'rta ta'lim maktabida nutqni rivojlantirish bo'yicha ishlarning pirovard maqsadi o'quvchini o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda erkin bayon qilishga o'rgatishdir. Bola kichik yoshida ta'sirchan, atrofdan kelayotgan barcha ma'lumotlarni tez qabul qiluvchi bo'ladi. U nimani eshitsa, eshitganicha talaffuz qilishga va uni, nutqida qo'llashga intiladi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv yili boshidanoq nutq doirasini aniqlab, nutqidagi nuqsonlarni bartaraf etish choralari ko'rish va ular ustidan ish olib borish lozim. So'z boyligi o'quvchilarga barcha fanlardan beriladigan bilimlarni tez va puxta o'zlashtirib olish hamda ta'lim dasturlarida ko'zda tutilgan ko'nikma-malakalarni o'zlashtirishga zamin yaratadi. O'quvchilarning o'qish malakalarini takomillashtirish, savodxonligini oshirish, nutqini o'stirish talabi zaminida, nutq madaniyati turadi. Farzandlarning ma'naviy kamolotida qadimdan nutq madaniyati va odobiga alohida ahamiyat berib kelingan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

610-yillarga kelib yaratilgan Islom dinining muqaddas kitobi "Qur'oni Karim"da inson mohiyati to'la ochib berilib, komil inson tarbiyasi bosh maqsad qilib qo'yilgan edi. Ma'lumki Qur'oni Karimda 25 ta payg'ambarning hayoti bayon qilingan, ularning asl mohiyati esa o'zimizga to'g'ri xulosa olmoqlikdir. Ikkinchi o'rinda turuvchi hadislar ham har bir insonga odob-axloqqa oid ayrim jiddiy masalalarni ham o'z ichiga oladi. Jumladan, Imom Buxoriyning muxaddislik sohasidagi ulkan ishlari hozirgacha foydalanib kelinmoqda. 16 yil davomida yaratilgan mashhur asari "Al jome as-Sahih" hisoblanadi. Shuningdek, (38-hadis) "Farzandlaringizni izzat-ikrom qilish bilan birga axloq-odobini ham yaxshilangiz", (626-hadis) "Har bir go'dak Islom tabiatida tug'iladi, so'ng ota-onasi uni yo yahudiy qiladi, yo nasroniy qiladi, yo majusiy qiladi", (136-hadis) "Har bir ota o'z farzandiga xulq-u odobdan buyukroq me'ros berolmaydi" kabi o'gitlarini ko'rishimiz mumkin.

NATIJALAR

Sharq mutafakkirlarining ilmiy, ma'naviy me'rosini o'rganish asosida allomalarimizning, barkamol, komil insonni tarbiyalash xususidagi qarashlari bilan tanishib chiqib, undagi ilgari surilgan g'oyalar, bugungi kunda o'sib kelayotgan yosh avlod uchun naqadar zarurligini tushunildi. O'rganilgan ma'lumotlarga tayangan holda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

- Pedagogik faoliyatda, Sharq allomalari va mutafakkirlarining g'oyalaridan unumli foydalanib, ta'lim oluvchilarning intellektual, ma'naviy, axloqiy sifatlarini shakllantirish, rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

- Talabalarni insoniyat erishgan boy qadriyat va an'analarga, milliy istiqlol g'oyasi va mafkurasiga tayangan holda, barcha fanning o'ziga xos ilmiy va amaliy asoslari bilan qurollantirish lozim.

- Tarbiya nazariyasi va amaliyotining ilg'or qarashlarini pedagogik jarayonga tadbiq etish orqali, pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish mumkin.

- Sharq allomalarining komil inson ta'lim-tarbiyasi xususidagi g'oyalariga tayanib, undagi tarbiya usullari va vositalaridan, bugungi kun ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish ijobiy samara beradi va h.k.

IX-XV asrlar Markaziy Osiyo ma'naviy madaniyati rivojida muhim davr hisoblanadi. Shu bois faylasuf, tarixchi, pedagog, matematik olimlar bu davr madaniy-ma'rifiy me'rosi haqida qator ilmiy tadqiqot ishlari olib borganlar.

Shunday ekan, o'quvchilar nutqini o'stirishga yo'naltirilgan amaliy vazifalar hal etilishi lozim. Shu o'rinda 1-sinf o'qish kitobini □ Biz-buyuklar avlodi □ bo'limi orqali birinchi bo'lib yozuvchi Muhammad Alining □ Amir Temur □ bobomiz haqida ibratli matn berilgan bo'lib, undan so'ng Amir Temur o'gitlari o'quvchilarga aniq va tushunarli holda bayon etilgan. Bo'limdagi mavzularni o'tishda quyidagicha usullarni qo'llashimiz mumkin. O'quvchilar buyuk mutafakkirlar: Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Bobur Mirzo va Amir Temur nomlarini esda saqlab qolishlari lozim.

Xususan, Abu Nasr Farobiy inson tomonidan borliqni anglanishi, tabiat sirlarini anglashida ilm-fanning rolini hal qiluvchi omil sifatida baholaydi. Allomaning fikricha, inson tanasi, miyasi, sezgi organlari u tug'ilganda mavjud bo'lgan bo'lsa, aqliy bilimi, ma'naviyati, ruhiyati, intellektual va axloqiy sifatlari, xarakteri, dini, urf-odatlari, ma'lumoti tashqi olam, ijtimoiy muhit ta'sirida, odamlar bilan tashkil etayotgan munosabatlari jarayonida shakllanadi. Abu Nasr Farobiyning e'tiroficha, inson aqli, fikri uning ruhiy jihatdan yuksalishining mahsulidir. Inson bilimlarni o'zlashtirar ekan, borliqda tirik mavjudotning yaratilish tarixigacha bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtira oladi, ularni yaratadi, ilmiy jihatdan asoslaydi. Allomaning mazkur fikrlarini davom ettirgan holda Abu Rayhon Beruniy quyidagilarni ilgari

suradi: «Inson narsa va hodisalarning faqat tashqi sifati hamda xususiyatlari haqida bilim olmay, balki tafakkuri, aqli tufayli narsa va hodisalarni taqqoslaydi, bir-biri bilan solishtirib ko‘radi, o‘z bilimlarining chinligini aniqlaydi». Mutafakkir, shuningdek, odamlar tomonidan bilimlarni o‘zlashtirilib borishi yangi bilimlarning yaratilishiga olib kelishini aytadi: «Ilmlar ko‘pdir. Ular zamoni iqqolli bo‘lib, turli fikr va xotiralar ularga qo‘shilib borsa, ko‘payadi. Odamlarning ilmlarga rag‘bat qilishi, ilmlarni va ilm ahllarini hurmatlashi o‘sha iqqolning belgisidir. (Ayniqsa) hukmron kishilarning ilm ahlini hurmat qilishi turli ilmlarning ko‘payishiga sabab bo‘ladi».

MUHOKAMA

Abu Ali ibn Sino o‘z asarlarida bilim tushunchasiga sharh berish bilan birga bilimning chuqur o‘zlashtirilishi donishmandlik ekanligini alohida qayd etadi: «Ilm narsalarning inson aqli yordami bilan o‘rganilishidir. Bilim deb esa, narsalarni idrok qilishga aytiladi. Bu shundayki, inson aqli uni xato va yo‘ldan toymasdan turib unga erishishi kerak bo‘ladigan narsadir. Bordiyu, bu dalillar ochiq-oydin bo‘lsayu, isbotlar chinakamiga bo‘lsa, u holda bunga hikmat - donishmanlik deyildi». Ibn Sinoning aql va aqliy tarbiyaning tabiiy va psixologik asoslarini aniqlashga harakat qiladi. Uning fikricha, hayot hayotiy quvvat uch shaklda: o‘simlik, hayvonot va inson shaklida namoyon bo‘ladi. Ibn Sino bolaning ilm-fan yoki hunar egallashga intilishida o‘qituvchining unga bilim, hunar o‘rgatishi zarurligini uqtiradi. Ilm fanga intilish insonning eng oliy ma‘naviy yuksaklikka ko‘taradi, jamiyat ravnaqining asosiy omili bo‘lib xizmat qiladi.

Buyuk mutafakkir Mahmud Qoshg‘ariy “Qutadg‘u bilik” asarida bola tarbiyasi haqida to‘xtalib, shunday deb yozadi: “Farzand qanchalik bilimli, aqlli, xushli bo‘lsa, ota-onaning yuzi shunchalik yorug‘ bo‘ladi”. U bola tarbiyasida otaning ma‘suliyatiga asosiy e‘tibor beradi. “Kimning o‘g‘li, qizi erka bo‘lsa -deb yozadi u, unda shu kishining o‘zi mungli bo‘lib yig‘laydi. Ota bolani kichikligidan bebosh qilib qo‘ysa, bolada gunoh yo‘q, barcha jaf o taning o‘zida. O‘g‘il qizning xulq-atvori yaramas bo‘lsa, bu yaramas ishni ota qilgan bo‘ladi. Ota bolalarni nazorat qilib turli hunarlarni o‘rgatsa, ular ulg‘aygach, o‘gil-qizim bor deb sevinadi, o‘gil-qizga - hunar va bilim o‘rgatish kerak, toki bu - hunar bilan ularning fe‘l-atvorlari go‘zal bo‘lsin”. Mahmud Qoshg‘ariy fikricha, bola asta-sekin hunar o‘rganib hayotdan ta‘lim olib, bilimdon bo‘ladi, chinakam insoniy go‘zallikka erishadi.

Buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy me‘rosida ham ta‘lim-tarbiya jarayoni munosib o‘rinni egallaydi. U o‘zining qator asarlarida ta‘lim-tarbiya masalalari umuminsoniy g‘oya ekanligini o‘rtaga tashlaydi.

Alisher Navoiy tarbiyada insoning o‘z-o‘zini tarbiyalashga, xato va kamchiliklarini anglab tuzatishiga e‘tibor beradi, yanglish va xato kishilik shartidir.

Xato va yanglishishni anglab, ogohlengan baxtli kishidir. Kimki e'tirof tomon qaytar ekan, xatosi yo'qoladi. Kimki dalil keltirib, aljiray bersa, xatosini bir karra oshiradi. Mubolag'asi qancha ko'proq esa, yanglishishi shuncha ko'rimliroq bo'lur va o'zini katta ko'rsatib, tortishuvi qancha esa ortiqroq, o'zi xalq o'rtasida shuncha rasvoroq ko'rinur.

XULOSA

O'zbekistonda islohotlar va yangilanish jarayonlari tezkor suratlar bilan amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizning istiqboli, bozor iqtisodiyoti qonunlariga asoslangan jamiyat qurish sohasidagi ishlarning samarasi, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash muammosi bilan chambarchas bog'liq. Birinchi prezidentimiz I.A.Karimovning tashabbusi bilan ishlab chiqilgan va hayotga tatbiq etilgan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va "Ta'lim to'g'risidagi qonun" shuningdek, "Ta'lim-tarbiya va kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish, barkamol avlodni voyaga yetkazish to'g'risida"gi farmoni ana shu maqsadni ro'yobga chiqarishga qaratilgan. Bu hujjatlarda ilgari surilgan vazifalarni hayotga tatbiq etish, davlatimiz siyosatining ustuvor sohasi bo'lib qolmoqda.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq butun mamlakat miqyosida ta'lim-tarbiya, ilm-fan, kasb-hunarga o'rgatish sohalarini isloh qilishga nihoyatda katta zarurat seza boshlandi. Shuni ta'kidlash lozimki, ma'rifat xalqimiz, millatimiz qonidadir. An'anaviy sharqona qarashga ko'ra, ma'rifatlilik faqat bilim va malaka emas, ayni paytda chuqur ma'naviyat va go'zal axloq degani hamdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Sobirjonovich, S. I. (2022). EASTERN THINKERS' VIEWS ON EVERYWHERE EDUCATION OF CHILDREN. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 309-314.
2. Ergasheva, D. (2022). BARKAMOL AVLODNI MA'NAVIY YETUK QILIB TARBIYALASHDA BOSHLANG 'ICH TA'LIMNING O 'RNI. *Science and innovation*, 1(B4), 139-141.
3. Sariyev Sh. Ma'naviyat ko'zgusi. O'quvchilarning milliy ma'naviyatini shakllantirishda boshlang'ich ta'limning o'rni. — T.: "TDPU", 2009. — 250 b.
4. Абу Райхон Беруний. "Танланган асарлар" 1 том Тошкент Фан 1968 й 151-б
5. Каримов И.А. "Буюк мақсад йўлидан оғишмайлик" Ўзб.Рес. Олий Кенгаши XII сессиясидаги нутқи 1993 й.
6. O'zbek pedagogikasi antologiyasi (Ikkinchi jild) Toshkent.1999 yil.